

MONISSOS

Av d:r ERNST BENEDIKT, Stocksund

MONISSOS — namnet uppfunnet av Ivar Lo-Johansson — är demonen som driver den geniala människan ut i ensamhetens öknen. Genom denna demon blir särskilt konstnären till en Narcissos som genom sitt försjunkande i jagets värld fullbordar sitt verk. Monissos är samtidigt en sexualsymbol för dem som övar självtillfredsställelse — alltså fysiskt gör detsamma som den andliga människan fullbordar på sitt område. Detta är i enkel sammanfattning den betydande skriftställarens tankegång, autodidakten som i relativt sen ålder förirrat sig in på filosofiskt och psykologiskt område. Just förirrat, ty han gör det utan den fina känslighet som en sedeskildrare av hans rang eljest utvecklar. Konstverket skall alltså föreställa en akt som så att säga löper som 'sluten rörelse' från den skapande till den skapande. Men Ivar Lo-Johansson vet dock själv mycket bra att konst kommer av kunna — han nämner själv det ordet i sin BLM-artikel. Det vill säga: konstnären kan inte enbart av inre tvång forma sitt konstverk ur de brutala drifterna. Han måste kylig och nykter behärska materien: diktaren språket, skulptören marmorn, målaren färgerna och musikern noterna. Hos romanförfattaren tillkommer också den specifika berättargåvan, den riktiga fördelningen av ljus och skugga. Med ett ord: det som är att sammanfatta i beteckningen teknik. Hur skulle alla de subtila funktionerna kunna bli mästerligt fullbordade, om man måste föreställa sig konstnären endast som en i sig själv förälskad, vilken bara av en slump inte smutsar ner sin duk utan åstadkommer ett mästarporträtt eller mästarlandskap som för eviga tider tillhör mänskligheten?

Men hur viktig tekniken än är kan den dock inte vara avgörande. Just Ivar Lo-Johansson, som gestaltat de fattiga statarnas liv, kan inte uppträda som kände han inte till den elementära sanningen: konstnären, speciellt då diktaren och målaren, är då först konstnär när han bildar sitt konstverk ur kunnande och insikt om världen. Vad nyttar honom den skönaste 'sublimerade libido' —

jag skall återkomma till detta Freuds uttryck — om han inte med den vetandes öppna blick betraktar verkligheten? Han måste känna dess heta andedräkt och genom den ge åt konstverket liv, sanning och aktualitet i högsta mening. Intet mänskligt får vara honom främmande. Han måste i sin egen själ, genom erfarenhet eller intuition, utforska den stora och den lilla världen. Han måste utveckla all sin energi för att skala fram det väsentliga i denna verklighet och göra det tjänligt för hans konstverk. Just dessa element: teknisk fullkomlighet och exakt iakttagelse är det som skiljer konstnären från diletteranten. Den senare må försöka att enbart ur sin irriterade sinnlighet — eller i bästa fall av svärmeri och oklar beundran för någon »Rosa» som vägrat ge sig åt honom — nå fram till ett konstverk. Han kommer att misslyckas snöpligt, inte endast emedan han inte riktigt handhar det instrument han vill bruka. Han misslyckas även emedan han tar ut sig i det subjektiva, enbart liksom bedriver andlig incest utan objektivitetens stora mål. Bildligt talat: lågan är nödvändig för att värma en ugn, utan djup lidelse, utan blodsoffer, föds inget konstverk. Men lågan är beständig endast då den ledes i fasta banor, och då de skadliga gaserna finna ett utlopp. Endast då självbehärskning regerar driften skapar man ett konstverk.

Ivar Lo-Johansson skisserar upp bilden av ett blivande geni, ett underbarn, och bilden blir rakt inte trovärdig. Denne Kristian, en till hälften blyg och till hälften fräck och hämningslös pojke, var aldrig ett geni och skulle heller aldrig ha blivit ett sådant — hur lätt han än hade för att fatta. Ty han saknade framförallt denna samvetsgrannhet och denna obändiga skaparlust som — oavhängig yttre omständigheter — alltid varit typiska för alla egentligt produktiva. Man kan gott påstå: ju ogynnsammare omständigheterna voro, ju fientligare yttrevärlden ställde sig, desto obetvingligare rörde sig talangen, och desto rikare flöt skaparlustens uppdämda källa. Ända fram till gotiken var det ursprungliga geniet mestadels anonymt. Genom dess individuella strävan yttrade sig helhetens vilja. Genom anonyma genier är urtidskonsten skapad, likaså till största delen kinesernas, indiernas, japanernas, egypternas och i det stora hela även grekernas konst. En verklig gåta är det hur myterna, legenderna, sagorna, folkvisorna och ordspråken uppkommit, ur vilkas motiv än i dag så många konstnärer ösa. Hela motsättningen hos den högtsträvande enskilde som gemenskapen förvisar ur sin mitt och som därför omformar sin besvikelse och sina rasande begär till konstverk, är inte alls

tongivande för de epoker där verklig stil var rådande. Inte ens i dag är Monissos på något sätt alla konstnärers gud. Klassiska mästare som Dürer, Tizian och Rubens, diktare som Shakespeare, Racine och Corneille (för att nu bara nämna några namn) voro aldrig ensamma i Lo-Johanssons primitiva mening. De hade inte den ringaste grund till någon som helst »autism», varken kroppsligt eller andligt. Johann Sebastian Bach hade som bekant sexton barn, Haydn var hela sin levnad sällskaplig — om man undantar hans av umbäranden fyllda ungdom. Mozart skulle ha skrattat alla dem mitt upp i ansiktet som velat tillskriva honom lust till de perversiteter vilka den unge Kristian med sådan vällust begär.

Nå, kanske är här redan för mycket sagt om en teori, vars orimlighet är så iögonfallande. Den beror på en kardinalbrist i den freudska teori, som — vilken också Ebbe Linde framhåller i sin kritik — synbarligen utövat ett magiskt inflytande på Ivar Lo-Johansson. Lo-Johansson tror blint på den, liksom en ortodox bolsjevik tror blint på Marx. Liksom för Marx det materiella, de ekonomiska förhållandena, betyder 'das Ding an sich' och det egentligen andliga, idévärlden, endast är den 'ideologiska överbyggnaden', så är för Freud *libido*, den sexuella 'uppladdningen', det grundläggande; och allt ideellt blir 'sublimerat'. Mig veterligt har dock aldrig Freud gett någon definition på vad detta ord 'sublimera' avses betyda. Han har lämnat fullständigt öppet på vad sätt den blinda lustan förvandlar sig i seende insikt. Han har aldrig klargjort hur man når från det rent organiska till det upphöjda, sublima; hur man genom det i och för sig djuriska når till en värld där andlig fulländning eftersträvas. På grund av denna brist i teorin har han lämnat dörrar och portar öppna för varianttolkningar, och för ett förråande av konstbegreppet.

Men även sådana misstag vore i och för sig inte betänkliga, om vi inte dem förutan levde i en epok då alla värden nedvärderas, i en atmosfär av hämningslöshet. Här skall uttryckligen betonas att det inte är frågan om att plädera för den puritanska ilskan mot naturdriften. Men medan det i gången tid syndades i en anda av klosterlika restriktioner och tartufferi var på modet, så är nu motsatsen i svang. Det tycks nästan som en viss art av litteraturkände förpliktelsen att vara inpiskare vid de omogna lustarnas orgier. Tyvärr överträffar verkligheten redan mångfaldigt dessa 'frihetens' apostlar. Ty då Ivar Lo-Johansson som 'lösning' av den sexuella frågan föreslår den bekväma utvägen 'släpp till flicorna!', slår han sannerligen in öppna dörrar. Varje kännare av

förhållandena betygar säkerligen hur ogenerat dagens ungdom redan valt denna 'väg', som förvisso inte är utan sina stora faror.

Jag tror att alla de generaliseringar på vilka »Geniet»s författare byggt sin tankegång, försyndar sig mot förnuftets bud. Ty geniet har sin egen lag, där varje regel kommer till korta. Varje begåvat väsen, och särskilt varje ungdom, är olika de andra. För varje enskild behövs det fördomsfri och kärleksfull inlevelse. Var och en måste bli bedömd efter sin arvmassa, sin omgivning, sina ekonomiska förhållanden. Vad som för den ene kan vara till nytta, kan för den andre vara till skada. Om den ene kan räddas genom ensamhet, så kan en annan allra bäst vara betjänt av sällskaplighet. Helt måste man dock instämma med Ivar Lo-Johansson då han föreslår särskilda klasser för begåvade barn, då han kräver att barnen skyddas från inre isolering och från misshandel av råa 'falskmyntare' enligt André Gides mönster. Mest skadligt tycks det mig i varje fall vara att man sprider den uppfattningen att självkärlek hör till den höga begåvningens väsen. Aldrig någonsin kommer i denna vår värld ett stort konstverk att uppstå — och har heller aldrig uppstått — utan fullständig självförgätenhet, utan den totala hängivenheten för verket. När sagans Narcissos genom en förbannelse dömdes att alltid betrakta och beundra sin egen spegelbild i källan, så är han symbolen inte för geniet utan för en självupptagen inre ofruktbarhet, som genom denna självupptagenhet slutligen går under. För Ivar Lo-Johansson gäller emellertid Goethes råd: »Bilde Künstler, rede nicht!» och då skall man inte vägra honom fullt erkännande.
